

DOCENTENHANDLEIDING

Groen Doen in de Klas! is een leerlijn voor het basisonderwijs. Naast werkboekjes voor de vier seizoenen voor groep 5/6 is de leerlijn nu uitgebreid met werkboekjes voor groep 7/8. Vanzelfsprekend vindt u voor beide groepen ook op het online platform *Groendoenindeklas.nl* (verdiepende) opdrachten, weetjes en video's.

Groen Doen in de Klas! wil leerlingen de emotie en schoonheid van groen laten ervaren, door er op een actieve manier mee aan de slag te gaan. De leerlingen ontdekken in dit Herfstboekje meer over bloemen, planten en groente. Ze leren wat er in de herfst met bomen, planten en dieren gebeurt. Bovendien gaan ze zelf – offline en online – aan de slag met de informatie die ze op interactieve manier voorgeschoteld krijgen.

AAN DE SLAG!

Deel de werkboekjes uit. Wat zien de leerlingen op de voorkant? Kunnen ze aan de cover zien wat er zoal in het werkboekje aan de orde zal komen? Wat weten ze al over de herfst en wat nog niet?

De leerlingen schrijven hun naam op de stippellijn.

KERNDOELEN

In het materiaal komen onder meer de kerndoelen basisonderwijs *Oriëntatie op jezelf en de wereld* aan bod:

- **Kerdoel 39** De leerlingen leren met zorg om te gaan met het milieu.
- **Kerdoel 40** De leerlingen leren in de eigen omgeving veel voorkomende planten en dieren onderscheiden en benoemen en leren hoe ze functioneren in hun leefomgeving.
- **Kerdoel 41** De leerlingen leren over de bouw van planten [...] en over de functie van hun onderdelen.

PAGINA 2-3:

INHOUDSOPGAVE

De leerlingen bekijken de inhoudsopgave. Ze zien wat ze met het lesmateriaal allemaal gaan ontdekken en doen, en gaan al even op een creatieve manier aan de slag met het thema herfst.

ONLINE:

Bekijk op Groendoenindeklas.nl het intro-filmpje, waarin bloemsierkunstenaar Pim van den Akker meer vertelt over deze herfstles.

Chry sant

PAGINA 4-5:

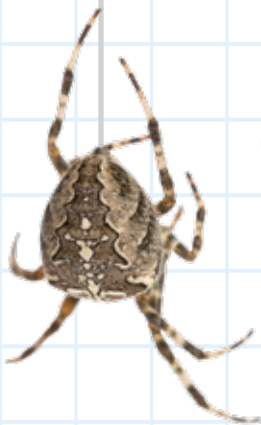
HELP, HET IS HERFST!

In de herfst veranderen de weersomstandigheden. Hoe dichtert het einde van het jaar nadert, hoe kouder en guurder het wordt. Wij mensen trekken dan een dikke jas aan, we slaan een sjaal om en steken een paraplu op als het regent. Maar hoe wapenen planten en dieren zich tegen kou en nattigheid? Dat bespreken we in dit artikel en we geven enkele concrete voorbeelden.

ONLINE:

Online kunnen de leerlingen een quiz doen die aansluit bij die artikel.

ANTWOODEN ONLINE QUIZ

Vraag 1:

In de herfst zoeken alle vogels zo snel mogelijk een schuilplek tegen de regen en wind.

Goede antwoord → **Niet waar**

Veel kleinere vogels zoeken inderdaad vaak snel een plek om te schuilen. Maar sommige grote vogels kunnen wel tegen een stootje. Reigers bijvoorbeeld.

Vraag 2:

In de herfst kun je in de tuin niets meer planten.

Goede antwoord → Niet waar

Is jullie grasveld flink toegetakeld door een droge zomer of te veel potjes voetbal? Juist in de herfst kun je nieuw graszaad zaaien. Dan is de bodem nat en groeit het gras goed. Ook sommige bloembollen kunnen juist in de herfst de grond in.

Vraag 3:

Als je bang bent voor spinnen, is de herfst niet het beste seizoen voor je.

Goede antwoord → Waar

Dat klopt. De kans dat je deze veelpotige wezentjes tegenkomt is groot. Want alle kleine spinnetjes die in het voorjaar uit hun ei zijn gekomen, zijn in het najaar volwassen geworden. En dus een paar kopjes groter!

Vraag 4:

De bladeren van takken en bomen kunnen niet tegen de vrieskou.

Goede antwoord → Niet waar

Dat klopt niet helemaal. In de herfst laten loofbomen hun bladeren los, omdat die veel water nodig hebben en kunnen bevriezen. Allebei niet handig in de winter. Maar hun takken kunnen meestal wel goed tegen de kou. In het voorjaar groeien uit hun knoppen weer nieuwe blaadjes.

PAGINA 6-7:

MAAK HET GEZELLIG!

De leerlingen kunnen thuis of in de klas aan de slag met hun eigen herfstknutsels. De leerlingen gaan onder andere aan de slag met hout, elastiekjes, bladeren en verschillende herfstbloemen. Voor de herfsttafel is het nodig om gaatjes te boren in een blokje zacht hout. Let goed op dat de leerlingen dit altijd onder begeleiding doen van een volwassene.

De benodigdheden zijn op deze pagina's te vinden en de foto's vormen een prettige steun. Natuurlijk kunnen de leerlingen hun creativiteit ook botvieren op de creaties, door hun eigen draai eraan te geven.

ONLINE:

Op de website kunnen de leerlingen met een derde herfstknutsel aan de slag. Leuk voor thuis bijvoorbeeld.

Hoe gevoelig ben jij voor het weer?

WILLENDE MANNADEL, DONKE WETTE BEKEN, SOMPERE MENSEN ZIJEN ALSDO EN SOMPERE ZODIAK HET LAZARDIENDE WIEL, ANDEREN SPRINGEN JUUST EEN GAT IN DE LUCHT VAN AL PORE FRISSCHIEDEN BUITEN, BEN JIJ EEN REESTWILDER, WILDELIJF OF PLASSICHTWILDE?

1 JE OUDERE OUDEREN DE JEKE HANDE HET HOE VOOR EEN WINDWILDE, OM JIJ, HET REEST, JIJ...

2 DE WIND DRIET LANGE DE WIND, REESTWILDE, WINDWILDE HOE EN DE WIND, REESTWILDE, WINDWILDE

3 DE WIND DRIET LANGE DE WIND, REESTWILDE, WINDWILDE

MEESTAL A: Frisse plassenstamper

MEESTAL B: Knusse hussmas

MEESTAL C: Hietige hertschauer

Dee de test!

© Storm Dins in de Hoel 1000000

PAGINA 8-9:

HOE GEVOELIG BEN JIJ VOOR HET WEER?

Met deze mini-test kunnen de leerlingen erachter komen hoe gevoelig ze zijn voor het weer. Worden ze somber of chagrijnig van regen en wind of heeft het weer geen enkele vat op hun gemoed? Vanzelfsprekend is het een test met een knipoog, bedoeld om het gesprek over dit onderwerp op gang te brengen. Je zou ook nog een stap verder kunnen gaan: welke andere onderwerpen (dan het weer) hebben invloed op het gemoed van de leerlingen? En waarom?

TIP:
De mythe wil dat volwassenen veel meer met het weer bezig zijn dan kinderen. Hoe denken de leerlingen hierover? En de leerkracht?

Eikels

VAN BOL TOT BLOEM

Nederland is wereldberoemd om zijn tulpen. Hoe worden die gekweekt? Tulpenkweker Jaap van Bolt uit Amstelveen legt het uit.

1 POTEN
Het is 'Pots Planten', en want: Jeep die men pottenplanten, moet in de winter en voor de winter de tulpenbollen in de grond. De winter is een rust, de winter is een rust, de winter is een rust, de winter is een rust.

2 WINTERSLAAP
De winter is een rust, de winter is een rust, de winter is een rust, de winter is een rust.

3 ROEIEN
Hoe de bollen worden in de winter geplant, de winter is een rust, de winter is een rust.

4 TWEDE BOLLEN PER SECONDE
Het is de winter is een rust, de winter is een rust, de winter is een rust, de winter is een rust.

5 BEWAAREN
De winter is een rust, de winter is een rust, de winter is een rust, de winter is een rust.

6 ONBERTUSSEN IN DE KAS
Het is de winter is een rust, de winter is een rust, de winter is een rust, de winter is een rust.

7 VELDEN VOL
Het is de winter is een rust, de winter is een rust, de winter is een rust, de winter is een rust.

JAAPS TIP VOOR JE EIGEN TUIN
Het is de winter is een rust, de winter is een rust, de winter is een rust, de winter is een rust.

© Storm Dins in de Hoel 1000000

PAGINA 10-11:

VAN BOL TOT BLOEM

Nederland is wereldberoemd om zijn tulpen. Toch zijn veel feiten over bollen en tulpen lang niet iedereen bekend. Bijvoorbeeld het feit dat de tulpen die op al die mooie velden groeien, niet bestemd zijn voor de verkoop. Aan de hand van een interview met tulpenkweker Jaap van Bolt doen we alle ins en outs over bollen en tulpen uit de doeken.

ONLINE:
Op de website is een filmpje met tulpenkweker Jaap te zien.

Tulpenbol

VAN ZONNEBLOEM TOT SNEEUWKLOKJE
 Veel planten hebben een naam die te maken heeft met het weer of de seizoenen. Waarom is dit? In GROEN DOEN IN DE KLAS! bespreken we steeds zo'n plant. Deze keer:

Herfstaster

LAATBLOEIER
 De naam zegt het al: de herfstaster bloeit in de herfst. Het is dus een echte laatbloeier. Het is een stevige plant en de mooie kleine bloemen zijn er in verschillende kleuren, zoals paars, wit en roos. Ze beginnen in augustus te bloeien. De bloeitijd duurt tot het moment dat het 's nachts voor het eerst gaat vriesen. Best lang dus.

VLINDERS ♥ HERFSTASTER
 Vlinders zijn dol op herfstasters. Bijen trouwens ook. In de nazomer is er niet zo veel nectar meer te vinden, want veel planten zijn al uitgebloeid. De herfstaster bloeit gelukkig wel, daarom vliegen vlinders en bijen regelmatig even langs.

ZONAANBITDER
 Een beetje schaduw kan de herfstaster wel aan, maar het liefst staat hij met zijn bollelijf in het zonnetje. Worden de stengels in je tuin te hoog? Dan kun je ze in mei een stukje korter maken. Daar worden de stengels extra stevig van.

OPDRACHT
 Verzin een plant die te maken heeft met het weer. Het mag een fantasie-plant zijn, hij hoeft dus niet echt te bestaan. Geef je plant een naam en maak er een tekening van.

12 Groen Doen in de Klas! HERFST

PAGINA 12:

VAN ZONNEBLOEM TOT SNEEUWKLOKJE

In de rubriek 'Van zonnebloem tot sneeuwklokje' ontdekken de leerlingen elk seizoen meer over een plant die in zijn naam iets draagt wat met het weer of de seizoenen te maken heeft. Deze keer is het de beurt aan de herfstaster, een typische laatbloeier.

Om de fantasie te prikkelen staat er een opdracht op deze pagina. De leerlingen wordt gevraagd een fantasie-plant te bedenken die met het weer te maken heeft. 'Geef je plant een naam en maak er een tekening van.'

Dag blad! Quiz

In de herfst kleuren de bladeren bruin. Daarna vallen ze van de bomen. Waarom gebeurt dit? Doe de quiz!

VRAAG 1:
 Hoe komt het dat bladeren in de herfst geel, rood, oranje en bruin worden?
 A In de herfst wordt het steeds kouder. De bladeren maken een extra jasje om zichzelf tegen de kou te beschermen en dit jasje heeft een bruine, gele of rode kleur.
 B In de herfst is er steeds minder zonlicht en worden de dagen korter. Hierdoor stoppen bomen met het maken van chlorofyl, een stofje dat voor de groene bladkleur zorgt.
 C In de herfst is er veel mist en dauw. Hierdoor krijgen de bladeren minder zonlicht en verkleuren ze.

VRAAG 2:
 Wat gebeurt er met een boom als hij zijn blad in de herfst niet zou verliezen?
 A Niets.
 B Dan valt de boom om.
 C Dan verdroogt de boom omdat al het water naar de bladeren gaat.

VRAAG 3:
 Wat gebeurt er met de bladeren als ze eenmaal op de grond liggen?
 A Ze verteren tot er niets meer van over is.
 B Ze worden opgegeten door dieren.
 C In de bladeren zitten allerlei voedingsstoffen. De bomen nemen die voedingsstoffen op zodat ze in de lente weer nieuw, vers blad kunnen maken.

CHEEK ONLINE!
 Ga naar de website en check of jij weet welk blad bij welke boom hoort.

*De antwoorden staan onderaan op deze pagina.

Groen Doen in de Klas! HERFST 11

PAGINA 13:

DAG BLAD!

In de herfst kleuren de bladeren bruin, daarna vallen ze van de bomen. Waarom is dit? Via een quiz komen de leerlingen achter het antwoord op deze vraag. De antwoorden staan onderaan (en omgekeerd) op de pagina:

VRAAG 1: **B**

VRAAG 2: **C**

VRAAG 3: **C**

ONLINE:

Online kunnen de leerlingen een quiz doen waarbij ze meer te weten komen over verschillende bomen en hoe hun bladeren eruitzien. Het is de bedoeling dat de leerlingen met hun muis het juiste blad naar de bijbehorende boom slepen.

Quiz

BERK

BEUK

EIK

ES

KASTANJE

ENG, ENGER, ENGST

Wat is het? Hoe zit het met de pompoen? We leggen het uit aan de hand van een aantal weetjes over dit feest.

WHOE WHOE
Halloween wordt gevierd op 31 oktober. Op 1 november begint volgens de Keltische kalender het winterseizoen. Dit wordt vaak gezien als het begin van de winter. Dus het feest valt vaak voor de winter.

BOE
De Keltische naam voor de godin van de dood is Morrigan. Het woord Morrigan betekent 'godelike' of 'goddelijke'. Dit wordt vaak gebruikt om de godin van de dood te beschrijven.

WIST JE DAT...
De Keltische naam voor de godin van de dood is Morrigan. Het woord Morrigan betekent 'godelike' of 'goddelijke'. Dit wordt vaak gebruikt om de godin van de dood te beschrijven.

HAPPY HALLOWEEN

ENG, ENGER, ENGST

Het feest Halloween lijkt ieder jaar populairder te worden. Wat is de oorsprong van dit feest dat op 31 oktober wordt gevierd? Waarom verkleden mensen zich griezelig met Halloween? En hoe zit het met de pompoen? We leggen het uit aan de hand van een aantal weetjes over dit feest. Leuk om dit artikel in een spannende, donkere setting te behandelen.

ONLINE:

Een Halloween-pompoen heet een Jack-O'-Lantern. In het werkboekje kunnen de leerlingen lezen waar die naam vandaan komt, online kunnen ze er zelf eentje maken. Wél een met een bijzonder tintje, het is een Jack-O'-Lantern van een ananas.

Herfstkanjers

APPEL

Fruchtig, zacht, groen of rood. Het is de perfecte smaak voor de herfst. Het is ook de perfecte smaak voor de pompoen.

POMPOEN
WIST JE DAT... De pompoen is de koningin van de herfst. Het is de perfecte smaak voor de herfst. Het is ook de perfecte smaak voor de pompoen.

POMPOENKOEKJES
1. Verwarm de oven voor op 200 graden Celsius.
2. Maak pompoenpuree door een kleine pompoen te koken in water tot de pompoen zacht is.
3. Meng de pompoenpuree met de ingrediënten.
4. Maak ballen van het deeg en bak ze af op de bakplaat.
5. Laat de ballen in de oven bakken tot ze goudbruin zijn.

TIP
Gebruik een pompoen met een dikke schil en een zachte kern.

HERFSTKANJERS

We behandelen vruchten, groenten en noten die bij de herfst horen. We presenteren ze aan de hand van korte feiten en cijfers. Dit artikel kan aanleiding zijn om een gesprek te voeren over welke groente en fruit bij welk seizoen horen. Leg uit dat het om drie redenen beter is om seizoensgroente en -fruit te kopen en te eten:

1. Groente en fruit zijn het **lekkerst** in 'hun' eigen seizoen.
2. Het is **duurzamer** om groente en fruit van het seizoen te eten. Ga maar na: in de zomer komen sperziebonen van een plant in eigen land, in de winter worden ze ingevlogen uit Kenia.
3. Het is, mede vanwege de reden hierboven, ook veel **goedkoper** om seizoensgroente en -fruit te eten.

Als bonus kunnen de leerlingen – thuis of op school – aan de slag met twee recepten: appeltaartjes en pompoenkoekejes.

ONLINE:

Check online ook het filmpje dat aansluit bij dit thema.

BRAAM

WIST JE DAT... Braam is de perfecte smaak voor de herfst. Het is de perfecte smaak voor de pompoen.

AARDPEER

WIST JE DAT... Aardpeer is de perfecte smaak voor de herfst. Het is de perfecte smaak voor de pompoen.

WALNoot

WIST JE DAT... Walnoot is de perfecte smaak voor de herfst. Het is de perfecte smaak voor de pompoen.

NIET MEER ZELIG
WIST JE DAT... Niet meer zelig is de perfecte smaak voor de herfst. Het is de perfecte smaak voor de pompoen.

PAGINA 20-21:

HERFST IS OOGSTTIJD

Op deze twee pagina's vind je een interview met Jerome van Abbevé, boswachter op het Waddeneiland Texel. Via dit interview willen we inzicht geven in wat een boswachter eigenlijk allemaal doet. Op Texel is dat werk extra veelzijdig omdat, zoals Jerome aangeeft, op dat eiland vrijwel alle Nederlandse landschappen te vinden zijn: wadden, polders, duinen, zee, bos en heide.

Eekhoornntjesbrood

PAGINA 22-23:

DAT VERDIENT EEN BLOEMETJE

Levi mag iemand die dat echt verdient verrassen met een zelfgemaakt boeket. Hij kiest zijn juf uit en legt in het artikel uit waarom. Hij maakt zijn bloemetje samen met bloemsierkunstenaar Pim van den Akker. Aan de hand van dit verhaal kunnen de leerlingen nadenken over de vraag wie zij zelf zouden willen verrassen.

De opdracht is een mooie aanleiding om met de klas in gesprek te gaan: hoe voelt het om verrast te worden met bloemen? En hoe is het als iemand aan jou denkt?

ONLINE:

Op de website kun je in een filmpje zien hoe Levi zijn bloemstuk heeft gemaakt. Vervolgens brengt hij het naar zijn juf.

WOORDZOEKER

Tot slot van dit werkboekje een klassieke woordzoeker met herfst als thema. De woorden kunnen horizontaal, verticaal en diagonaal worden weggestreept en je kunt letters twee keer gebruiken. Het antwoord dat in de hokjes moet worden ingevuld, is **PADDENSTOLEN**.

WOORDZOEKER

Streek de woorden hieronder weg en maak met de overgebleven letters een nieuw woord.

OPLOSSING
P a d d e n s t o e l e n

BEUKENNOOTJE
BLADEREN
BOSWANDELING
DONKER
EIKEL
HALLOWEEN
HERFSTTAFEL
KABOUTER
KAPLAARZEN
KLEUREN
MODDER
PARAPLU
REGEN
STORM
VOGELTREK
WINTERSLAAP
ZWAM

COLOFON:
©2021 Groen Doen in de Klas! is een initiatief van Flower Factor en Young Crowds. Bij dit werkboekje horen ook een handleiding en online lesmateriaal op www.groendoenindeklas.nl. Niets uit de uitgaven (print & digitaal) mag worden gereproduceerd zonder schriftelijke toestemming. De inhoud is auteursrechtelijk beschermd.

Flower Factor
YOUNG CROWDS
FSC
MDC
PEFC 016218

COLOFON

Groen Doen in de Klas! is een onafhankelijke stichting en initiatief van Flower Factor en Young Crowds.
© Niets uit het werkboekje, de docentenhandleiding en van de website www.groendoenindeklas.nl mag worden gereproduceerd zonder schriftelijke toestemming. De inhoud is auteursrechtelijk beschermd.

IN OPDRACHT VAN:
Stichting Groen Doen in de Klas!

NAMENS FLOWER FACTOR:
Pim van den Akker en Roos van Unen

NAMENS YOUNG CROWDS:
REDACTIE Raymond Krul, Marrit Schuddebeurs, Lotte Stegeman
COÖRDINATIE Rico Massar **FOTOGRAFIE** AdobeStock, Dreamstime, iStock, Shutterstock **ARTDIRECTOR** Melle Mellink **VORMGEVING** Melle Mellink **ONLINE** Annemarie Dekker, Lennard Meijer

